

Jaargang 46 • bulletin nr. 114 • december 2013

ISSN 0166-0551 nr. 114

Latijnse Liturgie

Latijn in je jeugd: eeuwige vreugd!

Tekst: Hans van Heijningen

Hoe kinderen gregoriaans en Latijn leren in de Schola Cantorum van 's-Hertogenbosch

"Jongens, denk goed aan de uitspraak!," maant docente Veronique van den Engh. "Dus als je ziet staan *Sanctificationis*, dan spreek je dat uit als?..." "Sanctificationies!" roepen haar leerlingen. "Goed zo, noem nog eens zo'n woord...", "*Tuae = Tue*" roepen de kinderen weer. Een groepje van twintig kinderen in de leeftijd van ongeveer acht jaar krijgt zangles van Veronique, die organiste is in de Sint-Janskathedraal in 's-Hertogenbosch en sinds jaar en dag lesgeeft aan de jongere kinderen binnen de kathedrale schola.

Elke donderdagavond is het een komen en gaan van groepjes jongere en oudere kinderen, die hier in het Sint-Janshuis vlakbij de kathedraal de vaardigheden krijgen aangeleerd om in de diverse missen de Latijnse /gregoriaanse gezangen te verzorgen. Juist hier geldt: Jong geleerd is oud gedaan.

Waar komen die kindertjes vandaan?

De Latijnse liturgie en zangpraktijk hebben in 's-Hertogenbosch een verleden dat klinkt als een klok. In een ver verleden was de muzikale ondersteuning van de liturgie een grote-mannenzaak. In 1930 werd binnen de eeuwenoude Schola van Den Bosch, bekend als 'Die Sangeren Onzer Lieve Vrouwe', een speciale afdeling opgericht om jongens als zangers op te leiden. Stuwende krachten waren in de 20ste eeuw onder anderen Maurice Pirenne en Floris van der Putt.¹ Tot 1967 bestond de Schola uitsluitend uit mannen en jongens. In 1967 werden onder Pirenne ook vrouwen en meisjes toegelaten. In 1972 werd het meisjeskoor 'Puellarum' opgericht.

Sinds 1996 staat het geheel onder leiding van rector-cantus Jeroen Felix, die samen met Veronique van den Engh en docent Coen Swinkels de opleiding aan de Schola verzorgt. De aanpak is degelijk en gestructureerd. "Orde en regelmaat zijn essentieel voor kinderen," aldus de leiding. Dat wordt vormgegeven in een vriendelijke, maar duidelijke sfeer.

Repertoire

In het Latijnse repertoire dat de docenten de kinderen aanbieden, zitten in ieder geval de bekende gezangen zoals:

- Meerstemmige missen van bijvoorbeeld Palestrina, Mul en Andriessen
- Motetten
- De overbekende gregoriaanse credo's I en III
- De diverse acclamaties
- Het *Pater Noster*
- De XVII^{de} gregoriaanse Mis, speciaal voor de Advent en Veertigdagentijd
- *Rorate* en *Attende Domine*

De getijden volgend

Het kerkelijk jaar is een belangrijke leidraad in het lesprogramma. In de tijd waarin dit artikel tot stand komt, moeten de diverse groepen leerlingen flink trainen voor de muziek in de Advent- en Kersttijd. Een klasje van tien kinderen van ongeveer elf jaar oefent het *Rorate*.

"Jullie weten hoe het gaat?," vraagt Veronique. "De eerste zondag van de Advent wordt alleen het eerste couplet van het *Rorate* gezongen en daarna komt er iedere zondag een versje bij ... en iedere zondag wordt een extra kaarsje aangestoken in de adventskrans boven het altaar. Hoeveel versjes zingen we dus op de laatste zondag van Advent en hoeveel kaarsjes zijn dan aangestoken?" "Vier!" roepen de kinderen.

"Denk eraan jongens, op het altaar moet het klinken als een klok! Als iemand het niet goed kan zingen, mag hij/zij met het solozingen niet meedoen." Veronique zit enigszins schrijlings achter de piano, speelt met haar rechterhand melodietjes en geeft met haar linkerhand en haar gezicht naar de kinderen toe aanwijzingen: "Janneke, je moet de noot voor het kartelnootje wat langer maken." ... "Ik hoor de jongens nog niet genoeg zingen, laat je maar goed horen."

Solfège

Heel belangrijk voor het zingen is de solfège: het oefenen in het zingen van notenreeksen, niet met

tekst, maar door de namen van die noten te gebruiken. Zo wordt het muzikale gehoor vergroot. Je oefent je met solfège ook in zingen van het blad zonder voorbereiding, in noten lezen, en je kunt je trefzekerheid verhogen van ritme en melodie.

Een solfègeklasje van zeven kinderen oefent toonladders en notenreeksen zonder dat Veronique ze daarbij begeleidt: "Jongens, we gaan 'estafettezingen', melodie 54. Wees alert, haak precies op tijd in en geef feilloos je laatste toon door."

"Helena, hoe begint melodie 54?"... "Met een mi."

Janneke zingt de eerste vier maten, Trees volgt met 5 t/m 8, Helena zet als derde in, Kees neemt het dan weer over, enzovoorts. Veronique tikt mee. Het vergt veel concentratie. Het tweede kind moet meelesen en precies op tijd inzetten en weer ophouden. "Teamwork is van levensbelang in een goed koor,"

zegt de docente, "zo krijgen ze plezier in zingen en wij leggen ze vervolgens uit wat er staat. Dan heb je ze aan je gebonden met het zingen."

De kinderen moeten zelfstandig kunnen zingen, zonder begeleiding. Hier in het klaslokaal is de piano op twee meter afstand met de juf erachter, maar in de kathedraal is het orgel twintig meter ver weg en daar is de begeleidende muziek veel lastiger te volgen. En de organist is vrij onzichtbaar.

De Schola van de Sint-Janskathedraal in Den Bosch reist ook over de grenzen. Hier zingen ze bij een misviering in de Dom te Mainz (foto: Koorschool)

Leerboek

In de totale cursus wordt één werkmap gebruikt. Daarin staan, in afdelingen gerangschikt:

1. *Een grote reeks Nederlandse liedjes.* Die zijn bedoeld om samen te zingen, gewoon om de kelen te smeren en plezier te hebben. Het is ook het lesmateriaal waarmee begonnen wordt in het eerste jaar.
2. *'Zeker/trefzeker': 112 notenreeksen gezet in toonsoorten.* Die zijn bedoeld voor onder meer het estafettezingen en voor solmiseren. De leerlingen moeten die notenreeksen feilloos kunnen lezen en zingen.

'Jongens, we gaan
estafettezingen'

Latijn in je jeugd: eeuwige vreugd!

3. *Solfège ofwel muziektheorie.* Hierin wordt uitgelegd hoe muziek geschreven wordt, hier leer je de muziek lezen, hier krijg je gerichte muziekgeschiedenis en -analyse.
4. *Theorie van het gregoriaans.* Daar draait het natuurlijk allemaal om als je lid wilt worden van een schola. Al gauw krijgen de leerlingen het gregoriaanse neumschrift aangeboden en maken ze kennis met het Latijn.
5. *Gregoriaanse anekdotes* (cultuurgeschiedenis). Het gregoriaans en de kerkmuziek als geheel hebben een rijke geschiedenis.
6. *Gregoriaanse gezangen:* credo's, *Rorate*, *Nunc dimittis*, *Attende Domine*, *Puer natus*, *Vidi aquam*, *Regina coeli*.

De opleiding in jaren

"We beginnen gregoriaans aan te bieden in het vijfde jaar – op de basisschool zitten die kinderen in groep 8," zegt Veronique. "Maar Latijn op zich doen we al vanaf het eerste jaar, spelenderwijs. De kinderen nemen de eerste twee jaren nog niet deel aan een koor. Het echte aanbieden van gregoriaans doen we pas wanneer ze op de lagere school in groep 8 zitten."

Het studieschema is als volgt:

- **1st leerjaar:**
In dit leerjaar zitten kinderen van zes jaar. Ze zitten dan op de basisschool in groep 4. Ze maken kennis met het 'zingen van liedjes'. Daarnaast laat de cursusleiding de leerlingen al kennismaken met zowel liturgie als Latijn in hun meest eenvoudige vormen.
- **2de leerjaar**
De kinderen gaan in de kerk steeds meer met de groteren meezingen. Het jaar wordt afgesloten met een diploma AMV (Algemene Muzikale Vorming).
- **3de leerjaar**
In dit jaar zingen de kinderen volledig mee met de ouderen, maar dan nog uitsluitend bij meerstemmig repertoire: missen bijvoorbeeld van Palestrina, Andriessen en Mul.
- **4de leerjaar**
Het repertoire wordt voortgezet en zo mogelijk wat uitgebreid. In dit jaar vindt ook de eerste echte kennismaking plaats met het gregoriaans. Tevens krijgen de kinderen solfège: gehoortraining, van het blad zingen, theoretische kennis en vaardigheden.

- 5de leerjaar

In dit jaar – naast de repertoiretraining – gaan de leerlingen het gregoriaans echt leren zingen. Er wordt een kindergroepje gevormd, dat incidenteel zal soleren.

Als dat goed gaat, krijg je een diploma gregoriaans.

- 6de leerjaar en 7de leerjaar:

Dit jaar wordt uitsluitend besteed aan repertoiretraining in breedste zin.

De kinderen zitten al op de middelbare school als ze de opleiding bij de Schola beëindigen en professionele zangers worden bij het koor.

Nederlandse liedjes

Vooral in de eerste jaren worden er nog veel Nederlandse liedjes gezongen, zomaar, met pianobegeleiding. “We laten de kinderen die liedjes zingen om notenreeksen onder de knie te krijgen, om goed de zinnen te leren uitspreken, om maat te houden en *last but not least* om gewoon lekker samen te zingen,” vertelt Veronique. “Een ideale zangvorm voor het aankweken van teamgeest en zelfstandig zingen is de canon. Jongens, we zingen *Hé daar is er niemand thuis*.” Veronique zwaait met haar armen: “Twee groepen: jij daarbij, Niels daarbij en Freek ook; hier bij Angela is de scheiding ... één, twee ...”

Het Nederlandse liedjesrepertoire is opmerkelijk. Zo zingen de kinderen *Dubbele Jan* van Floris van der Putt, het *Rustenlied* van Maurice Pirenne en het *Dynamiekenlied* van Veronique zelf: veel eigen werk dus van de cursusleiding van toen en nu. Veronique heeft bovendien tal van teksten van Lea Smulders (“jeugdsentiment” zegt ze, “ijzersterke teksten!”) opnieuw op melodie gezet. Je zou het misschien niet zeggen, maar juist deze liedjes geven de kinderen toerusting om later mooie meerstemmige Missen en gregoriaanse hymnen te zingen. Via de volkstaal naar de kerktaal!

Kinderen

De kinderen komen op het koor langs uiteenlopende wegen. De leiding van de Schola Den Bosch bezoekt regelmatig scholen rond de stad om kinderen te werven die graag willen zingen en daar ook talent voor hebben. Leerlinge Sofie vertelt: “Er kwamen mensen kijken op onze school. Ze zochten kinderen die op het koor wilden en al goed konden zingen. Mijn vader heeft ook al op het koor gezeten.” Sofie heeft het dus niet van een vreemde.

Helena uit Zaltbommel kwam weer op een andere manier bij de Schola: “Ik heb het zelf ontdekt in de missen in de Sint-Jan, waar ik met mijn vader, moeder

en broertje naar toe ging. Ik vond dat zingen zo mooi. Mijn moeder Yvonne vroeg me of het misschien iets voor mij was, of ik graag op het koor wilde. Ja dus.” Estelle had al een oudere zus op het koor. Ook op haar school kwamen er mensen kijken. “Ik werd enthousiast, misschien dankzij mijn zus, maar de mensen die op school kwamen, raakten mij ook.” Bij Joost en Mathijs ging het ook zo.

Werven

“Wij geloven er heilig in dat het essentieel is voor een kind om te leren zingen,” zegt rector-cantus Jeroen Felix. Waarom Latijn? “Dat is de basis en de bron van alle West-Europese muziek, lopende van klassiek tot popmuziek!” Kunnen kinderen van zes jaar dit al aan? “Ja! Je moet bij de jeugd beginnen, anders is het te laat,” luidt het stellige antwoord van Jeroen Felix. “Zingen in Nederland wordt een probleem,” vult Veronique aan. “Zeker bij jongens. Zingen wordt vooral voor hen een onbekende factor.” “Wat een jongen vreemd vindt, doet-ie niet. Punt! Bij jongens is de computer met zijn spelletjes dé grote concurrent van zingen. Dat zal doorsijpelen naar de mannen in het koor. We moeten actie ondernemen om al die knullen te mobiliseren,” zegt ze gedreven. Latijn in je jeugd is eeuwige vreugd!

¹ Floris van der Putt (1915-1999) was rector cantus van 1954-1965 en Maurice Pirenne (1928-2008) was zijn opvolger van 1965-1991. Beide heren, de laatsten die als priester rector-cantus waren, hebben een groot stempel gedrukt op de koorpraktijk van de Sint-Jan. Ze componeerden naast vele religieuze werken en liederen ook talloze liedjes, die gewoon ‘overal gezongen’ kunnen worden.

Foto's: De scholakinderen na afsluiting van een schooljaar en de zingende Schola in de Sint-Janskathedraal van 's-Hertogenbosch (foto's: Koorschool).